

Grbovi i zastave Zagreba

Željko Heimer

predsjednik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva (HGZD)

ZAGREB PRIJE ZAGREBA

Za priču o grbovima i zastavama Zagreba, koja počinje u XIV. stoljeću, treba znati da je do 1850. godine ono što danas znamo kao Zagreb bilo organizirano kao dva grada, Gradec i Kaptola te dvije ruralne susjedne općine Vlaška ulica i Nova Ves u vlasti kaptolskih biskupa, koje sve imaju svoje korijene u ranom srednjem vijeku.

Iako je sigurno da su i Gradec i Kaptol morali koristiti pečate i ranije – osobito Kaptol kao *locus credibilis* – danas bismo rekli da je imao javnobilježničku ulogu – najstariji pečat Gradeca sačuvan je na dokumentu iz XIV. stoljeća. Ovaj pečat sadrži heraldičku kompoziciju (a ne grb!) koja prikazuje tri kule s kruništima koje izrastaju iz gradskih zidina s gotičkim vratima između na lijevo mladka između tri ruže iznad i dvije ispod njega te na desno osmerokrake zvijezde između dvije ruže, po jedne iznad i ispod. Okružen je natpisom S: COMVNI: DE MONTE GRACI – *Sigillum Communitatis de Monte Graci* – Pečat općine na brdu Gradecu.

Gradska zastava spominje se već u XIV. stoljeću: zagrebački biskup Alben (Ivan) spominje u dokumentu iz 1422. godine da se sa zvonika crkve Sv. Marka vijorila *krvava zastava (vexillum cruentum)*, tako da je ova morala biti crvena, no o njezinim pojedinostima možemo samo nagađati.

Najstariji prikaz gradečkog grba datira iz 1499. godine, isklesan na reljefu koji je bio postavljen iznad ulaza u kapelu Sv. Fabijana i Sebštijana, koja je te godine izgrađena na sjeverozapadnom dijelu crkve Sv. Marka. Ruže koje su prisutne u pečatu, ovdje se ne pojavljuju – u pečatu one služe za »popunjavanje prostora« – kao rezultat svojevrsnog srednjovjekovnog *horror vacui* – ili praktičnije objašnjeno – pečat ne bi ostavljao dobar otisak

u vosku ako bi imao velike jednolike površine, tako da su površine pečata bile obično ispunjavane različitim šrafurama, floralnim ornamentima i drugim ukrasima.

Najstarija sačuvana gradečka zastava tamno crvena je raskoljena zastava iz prve polovine XVIII. stoljeća, između 1711. i 1740. godine. S jedne strane oslikan je gradski grb, a na reversu je habsburški crni dvoglavi orao sa zlatnim monogramom hrvatsko-ugarškog kralja *Karla VI*.

I Kaptol je, naravno, koristio pečate za ovjeravanje svojih listina i prijepisa dokumenata, no ti pečati su u pravilu neheraldičkog sadržaja, zašiljenog ovalnog oblika tipičnog za crkvene vlasti. Sačuvani su primjerci iz 12. stoljeća i nadalje. U XV. stoljeću 1478. godine zagrebački kaptol ustrojava »civilnu« općinu, pa se od tada počinju koristiti pečati s heraldičkim oznakama: *U crvenom srebrni rog: gore, dvije zlatne zvijezde; dolje zaobljena kula s dva prozora i otvorenim vratima.*

Kaptol je izradio dvije nove zastave povodom očekivanog dolaska carskog para *Marije Terezije* i *Franje I.* u Zagreb 1753. godine. Ove zastave predstavljale su kaptolski kler, prije nego općinu. Obje su kvadratne plave zastave s crvenim i bijelim plamičcima uz tri ruba, u sredini jedne je prikaz Bogorodice Immaculate, a na drugoj Sv. Ladislav, osnivača biskupije.

Kao i drugi feudalni subjekti koji su imali određene privilegije, i Gradec i Kaptol bili su dužni držati postrojbe za svoju obranu. Ove su postrojbe, na-

ravno, imale zastave. Najstarija sačuvana zastava je zastava Gradečke garde iz 1790. godine, s polu-heraldičkim prikaz Gradeca s jedne i Sv. Marka s druge strane. Nova zastava izrađena je 1813. godine s elementima vrlo slični onima na zastavi iz 1790. godine.

Zastava Zagrebačkog kaptolskog vojničkog zbora iz 1839. godine žuta je pravokutna zastava obrubljena s tri strane crveno-bijelim trokutima. Na prednjoj strani je grb Habsburške Monarhije, a na reversu Sv. Stjepan, zaštitnik zagrebačke katedrale i grb Kaptola – ovaj puta na plavoj podlozi štita.

Za dvije susjedne općine, koliko je poznato, nijedna od njih nije službeno dobila grb i njihovi grbovi se ne nalaze u ondašnjim grbovnicima. Ipak, u Gornjogradskoj vijećnici pojavljuju se grbovi tih općina kao dio niza grbova konstitutivnih dijelova Zagrebačke županije. Nema podataka da su ove općine ikada imale zastave.

SLOBODNI I KRALJEVSKI GLAVNI GRAD ZAGREB

Nakon ujedinjenja u jedinstveni grad 1850. godine, počelo se razmišljati o novom znakovlju.

Na temelju prijedloga *Ivana pl. Bojničića*, vodećeg heraldičkog stručnjaka tog doba i ravnatelja Kraljevskog zemaljskog arhiva u Zagrebu, zagrebačko gradsko zastupstvo ustanovilo je grb grada Zagreba 3. kolovoza 1896. godine: »Štit modre boje u kojem se vidi na zelenom brijegu srebrni grad s tri kule, praćen desno od rastućeg srebrnog mjeseca, lijevo od šesterokrake zlatne zvijezde. Iznad štita je zlatna kruna.«.

Zastavu je trebalo pričekati još nekoliko godina. Prihvaćen je Bojničićev prijedlog 5. svibnja 1902. godine: »Zastava je iste modre boje kao i štit gradskog grba, te s obje strane ima gradski grb bez štita i krune, praćen desno od rastućeg srebrnog mjeseca, a lijevo od šesterokrake zlatne zvijezde.« Likovni predložak za zastavu izradio je slikar *Branko Šenoa* u suradnji s *Bojničićem*. Zastava ipak nije odmah izrađena, već je tek za svečanost krunjenja cara i kralja *Karla I.* u Budimpešti 1916. godine izrađena bogata zastava prema tom opisu.

ZAGREBA U XX. STOLJEĆU

Tako ustanovljeni simboli krajem XIX. stoljeća ostali su u upotrebi bez izmjene i nakon kolapsa Austrougarske i kad je uspostavljena Kraljevina koja je kasnije bila poznata kao Jugoslavija. Zagrebački simboli nisu izmijenjeni ni u periodu Nezavisne Državne Hrvatske ustanovljene tijekom 2. svjetskog rata. Oslobođenjem Zagreba i uvođenjem novog političkog sustava, netko je na staru gradsku zastavu iz 1916. godine prišio crvenu peterokraku zvijezdu. Izgleda da se ovakva zastava koristila neko vrijeme, no da je ubrzo pohranjena u Muzej grada Zagreba. Zvijezda je sa zastave uklonjena tijekom restauracije 1994. godine, iako su bodovi u obliku peterokrake zvijezde gdje je stajala i danas jasno vidljivi.

Prvi spomen gradskih simbola u službenim dokumentima nakon 2. svjetskog rata nalazi se 1947. godine, kada je Izvršni odbor Gradskog narodnog odbora u Zagrebu usvojio svoj grb, temeljen na Bojničićevom dizajnu na kojem je zidana kruna zamijenjena crvenom peterokrakom zvijezdom. Zastava nije spomenuta, a moguće je da je u vezi s ovom promjenom na onu staru zastavu dodana zvijezda.

Gradski statut usvojen je 1955. godine, ali ne spominje ni grb ni zastavu, a tek sljedeći gradski statut iz 1964. godine uvodi novi opis grba i sada i zastave, sada bez ikakvih elemenata iznad štita. Slično se ponavlja u Statutu iz 1968., te iz 1971. godine. Sukladno dizajnerskim tendencijama u cijelom svijetu i grb i zastava sve češće se izrađivane s samo bijelim prikazom likova u grbu.

Statut iz 1975. godine donosi tekstualno nešto drugačiji, ali sadržajno isti opis grba. No, zastava se sada mijenja dodavanjem crvene peterokrake zvijezde u ugao. Iste odredbe, uz minorne izmjene u tekstu, ponavljaju se i u posljednjem socijalističkom statutu iz 1988. godine.

Zastava na koju je dodana zvijezda koristila se samo u vrlo službenim prilikama, primjerice u gradskoj skupštini, a ranije inačice zastava bez zvijezde su se i dalje koristile općenito, pa čak i kad bi bile izrađivane nove zastave (da li zbog inercije i neznanja proizvođača i/ili naručitelja ili namjernog ignoriranja ovog propisa?) Zastave sa zvijezdom su relativno rijetko isticane na ulicama.

Od 1964. godine Zagreb se sastoji od 14 općina kao osnovnih jedinica lokalne samouprave. Krajem 70-ih i tijekom 80-ih godina neke od ovih općina usvajaju nove grbove (ali ne i zastave) u skladu s tadašnjim ukusima i simbolikom. Raspadom sustava i ukiđanjem općina, ovi grbovi padaju u zaborav.

ZAGREB U REPUBLICI HRVATSKOJ

U prvom privremenom statutu novoustrojenog jedinstvenog grada iz 1993. godine odmah su izmijenjene i odredbe o grbu i zastavi iz 1988. godine. Nažalost, ovaj statut očito je izrađen na brzinu i sadrži više nekonzistentnosti. Nije poznato da li je grb propisan

tim statutom (a koji čini se opisuje grički pečat iz XIV. stoljeća) ikada izrađen i korišten, a sigurno je da su se obilno nastavile koristiti ranije inačice grbova i zastava (naravno, bez crvene zvijezde).

Ove nepravilnosti konačno su riješene usvajanjem Statuta 1999. godine koji sadrži heraldički ispravan blazon grba: »U plavom polju na zelenom brijegu nalazi se srebrni/bijeli grad sa trima kulama i otvorenim zlatnim/žutim vratima; gore desno zlatna/žuta šesterokraka zvijezda, gore lijevo srebrni/bijeli polumjesec.« Zastava je sad opisana »omjera 1:2 plave boje sa žuto obrubljenim grbom grada u sredini.«

Današnji dizajn grba, temeljem povijesnog predloška, te zastave izradio je *Mladen Stojić* iz tvrtke *Heraldic art d.o.o.* iz Rijeke, koji je priredio i većinu suvremenih grbova i zastava jedinica lokalne uprave i samouprave nakon 1990. godine. *Središnji državni ured za upravu*, odnosno njegovo povjerenstvo za odobravanje uporabe grbova i zastava jedinica lokalne uprave i samouprave odobrio je ovaj dizajn 4. svibnja 2000. godine.

Usprkos svim promjenama s vremenom, simboli Zagreba prikazuju čvrstu konzistenciju sve od njihove pojave u srednjem vijeku. Usporedba najstarijeg sačuvanog gradskog grba iz 1499. godine sa suvremenim rješenjima je upadljiva. Suvremena zastava usvojena prije preko sto godina, pokazuje jednaku bezvremenost i prepoznatljivost, odolijevajući smjenama vladara, političkih sustava i ukusa vremena, povezujući suvremeni grad s njegovom prošlosti. ■

